

УДК 811.161.

## ШЛЯХИ ПІЗНАННЯ ІСТИНИ У ФІЛОЛОГІЇ (до 100-річчя А.О. Білецького)

**12** серпня 2011 року виповнилося 100 років з дня народження доктора філологічних наук, професора, почесного члена Атенської академії наук Андрія Олександровича Білецького. Є нагода гідно відзначити цю дату і поміркувати над тим, як потрібно служити українській культурі, науці, освіті і представляти їх у світі.

Мабуть, уже настав час усвідомити, якою була родина Білецьких у контексті розвитку культури ХХ століття, який її науковий доробок і як членам цієї родини вдавалося берегти духовну культуру народу, її гуманістичні принципи, врешті збагачувати її в непростих умовах тоталітарного режиму. Адже цій родині належали троє видатних учених України.

Батько — **Олександр Іванович Білецький** (1884–1961) з 1939 року — академік Української академії наук, з 1958 — дійсний член Академії наук СРСР. Понад 20 років (з 1939 по 1941 р., з 1944 по 1961 р.) він був директором Інституту літератури АН України. У 1946–1948 — віце-президент АН УРСР. Дослідник української, російської та зарубіжних літератур, літературо-



А.О. Білецький

знавець зі світовим ім'ям. Його величезний доробок зібрано у п'ятох посмертних томах і численних монографіях. Праці О.І. Білецького вивчають нові покоління науковців, студентська й учнівська молодь. Постать цього вченого, його ідеї, людські якості окреслено в книжці **“Про Олександра Білецького. Спогади, статті”** (К., 1984).

Мати — **Марія Ростиславівна** — учениця відомого історика Є. Тарле, викладала французьку та німецьку мови, добре знала давньогрецьку і латину. Високоосвічена, лагідна, з твердим характером, за спогадами синів, берегиня їхнього роду.

Молодший син — **Платон Олександрович Білецький** (1922–1998) — видатний вітчизняний мистецтвознавець, дійсний член Академії мистецтв України, член-кореспондент Національної академії наук України, лауреат Державної премії імені Тараса Шевченка, доктор мистецтвознавства, професор Академії образотворчого мистецтва та архітектури. Автор 12 монографій, багатьох статей, науково-популярних книжок, художник-портретист. Праці вченого стосуються мистецтва України, Японії, Китаю, країн Європи. Їхні хронологічні межі — від античності до ХХ століття.

Старший син — **Андрій Олександрович** — філолог широкого профілю. Про нього йтиме далі.

Чимало написано про родину Білецьких. Усі вони були високоосвіченими людьми, великими працелюбами, творчими багатогранними особистостями, писали вірші, малювали, багато знали і ділилися своїми знаннями з молоддю. І батько Олександр Іванович, і сини працювали в науці — викладали в університетах або інститутах. Батько був приват-доцентом Харківського університету, згодом читав лекції у Київському і Томському університетах. Платон Олександрович з 1959 року і до смерті (1998 р.) читав лекції в Київському державному художньому інституті. Андрій Олександрович понад сорок років був професором Київського університету ім. Тараса Шевченка.

Важко не погодитися з тим, що пише дослідниця Марина Русяєва: “Триада Білецьких — батько Олександр і сини Андрій і Платон — ознаменували своєю творчістю ХХ століття у сфері культури і гуманітарних наук в Україні. Наукові ідеї, творчі задуми та художні твори цих високоталановитих працелюбних учених, душевно щедрих та прекрасних педагогів потребують подальших досліджень і якнайбільшої поваги до їхніх імен” [62: 184].

А.О. Білецький народився в Харкові 12 серпня 1911 року. 1933 року закінчив філологічний факультет Харківського педагогічного інституту професійної освіти. Почав працювати у студентські роки як бібліограф Інституту червоної професури і редактор видавництва дитячої літератури. З 1937 року Андрій Олександрович розпочинає шлях педагога в Харківському юридичному інституті. З того часу і до виходу на пенсію А.О. Білецький викладає у вищих навчальних закладах: під час війни — у Томському державному університеті, з 1944 року — у Вищій дипломатичній школі,

з 1946 до 1987 — у Київському університеті ім. Тараса Шевченка. У 32 роки — доцент, у 42 — професор. Помер у Києві 10 квітня 1995 р. Такі штрихи його біографії.

Ще за життя А.О. Білецький став живою легендою. Його вирізняли феноменальна пам'ять, глибокі знання в різних галузях науки, мистецтва, тому і називали його живою енциклопедією.

Наукові інтереси професора А.О. Білецького багатогранні. Його праці охоплюють майже всі галузі лінгвістики: порівняльно-історичне мовознавство, етимологію, лінгвосеміотику, типологію, лінгвогеографію, лексикологію, граматику, ономастику, топоніміку, класичну філологію, неоелліністику, історію і теорію письма. До цього слід додати літературознавство, давню історію, історію культури давніх народів, епіграфіку, палеографію, археологію.

А.О. Білецький часто згадував вислів-передбачення Федора Достоєвського про те, що в ХХ ст. збільшуватиметься кількість спеціалістів з лівої ніздрі, тобто вузьких спеціалістів. Своєю науковою, педагогічною, просвітницькою діяльністю А.О. Білецький доводив, що і в ХХ ст. науку творять люди багатогранні.

Професор Білецький був поліглотом. Колись у газеті «Вечірній Київ» (від 27.11.1971 року) про нього було опубліковано статтю журналіста І. Одарича під назвою «Щедрість». У ній надруковано: «Вільно володіючи 16 мовами, серед яких санскрит і новогрецька, латина і мова давніх еллінів, учений при необхідності міг би легко порозумітися з представниками принаймні ще 25-30 національностей, включаючи північноамериканських індіан». Звичайно, це відгомін прижиттєвої слави Андрія Олександровича, фольклор. Його часто питали, скільки мовами він володіє. І я не раз чула, що він казав у відповідь: «Не знаю. Все залежить від того, як володіти мовою». Він насправді опанував кілька десятків мов, вільно розмовляв майже всіма сучасними європейськими, крім них турецькою, арабською, китайською, японською. А.О. Білецький прекрасно знав мертві мови: давньоіндійську — санскрит, хетську, давньогрецьку, латину, іврит. Цим він завдячував батькам. У дитячі та юнацькі роки він одержав прекрасну мовну і гуманітарну освіту. Батько навчив його давньогрецької та латини, мати — французької та німецької. У Харківському інституті професійної освіти (згодом перетвореному на університет) Андрій Олександрович учився на романо-германському відділенні. Крім того, допитливого юнака навчали індолог професор П.Г. Ріттер, єгиптолог, філолог-класик, чудовий перекладач з давньогрецької та інших мов В.М. Державін. І все-таки найбільше мов професор вивчив самотужки. На 83 році життя він писав вірші японською, з великою майстерністю виводив китайські ієрогліфи.

Вивчення мов не було для А.О. Білецького самоціллю. Професор був філологом, мовознавцем з ласки Божої. Він працював у галузі порівняльно-історичного мовознавства, вів зіставно-типологічні дослідження мов, розвивав принципи етимологічного аналізу і був прихиль-

ником точних, науково вивіrenих фактів, ніколи не користувався мовним матеріалом з чужих рук.

1944 року Андрій Олександрович їде з Томська до Москви вступати до аспірантури Інституту мов і писемності народів СРСР, який згодом став Інститутом мови і мислення АН СРСР. Темою своєї докторської дисертації він обирає **«Відношення простих і складних основ у давньогрецькій мові»**. Його науковим керівником був академік Л.В. Щерба. А.О. Білецький багато чого навчився у свого вчителя. Особливо йому запам'яталося одне його правило. Коли Лева Володимировича закликали гостро дискутувати з приводу «нового вчення про мову» М.Я. Марра, він відповідав: «Я не дискутую, я пишу». Це правило взяв на озброєння А.О.Білецький, втіливши його по-своєму мудро в життя.

Академік М.Я. Марр вважав, що всупереч висновку компаративістів про індоєвропейську сім'ю мов, яка склалася з мов, пов'язаних генетичною спорідненістю, ця сім'я сформувалася шляхом схрещування і змішування мов. На його думку, первісно мовою людства була мова жестів, яку пізніше замінила звукова мова у вигляді 4 елементів SAL, BER, YON, ROSH. Не всі положення яфетичної теорії М.Я. Марра підтверджено мовним матеріалом. Найгірше те, що вона була дуже заідеологізована, особливо твердженням про класовий характер мови, діячами від науки. А.О. Білецький не погоджувався з принциповими положеннями цієї теорії. Працюючи над докторською дисертацією, він опанував хетську клинописну мову і обґрунтував свою теорію фоно-морфологічної будови індоєвропейських коренів, яку успішно застосував для з'ясування співвідношень між простими і складними основами в гомерівському діалекті давньогрецької мови. Це була відповідь справжнього вченого. Він міг і хотів дискутувати мовою наукових фактів, а не політичних гасел. Ні до дискусії про вчення 1950 р., ні після неї А.О. Білецький не говорив про М.Я. Марра зі звинуваченнями. Навпаки, він відзначав, що М.Я. Марр був блискучим знавцем іберо-кавказьких мов, істориком, археологом, дуже компетентним етимологом. Він багато зробив для розвитку вірменсько-грузинської філології, брав діяльну участь у створенні писемності східних мов, розробляв для них абетки. Такою була наукова принциповість А.О. Білецького. Так він вимірював людську порядність. Він казав: «Іде дискусія про моногенез або полігенез походження мови. Потрібні докази і серйозна наукова розмова».

А.О. Білецький був видатним ученим у галузі порівняльно-історичного мовознавства, який досконало володів його методами, сам їх розробляв і застосовував до вивчення мовного матеріалу. Він обґрунтовував принципи створення порівняльно-історичної граматики індоєвропейських мов [5], визначав перспективи порівняльно-історичного вивчення мов [12]. Небагато хто з його сучасників міг окреслити філігранно точно основні лінії розвитку фонематичних систем індоєвропейських мов і проблеми реконструкції доісторичних систем [27],

перспективи вивчення мови скіфів [9] або питання мовного субстрату і догрецького мовознавства [17] чи відновлення найдавнішого стану флексії індоєвропейських мов [15].

Його монографія на тему докторської дисертації **«Принципи етимологічних досліджень (на матеріалі грецької мови)»** (К., 1950) стала етапною в розвитку мовознавства, адже вона з'явилася в ті роки, коли лише утверджувалася етимологія як особлива галузь науки. У ній автор уперше систематизував несистематизовані методики етимологічних досліджень походження слів, окреслив її предмет як вивчення зв'язку форм і слів, встановлення їхньої спорідненості в межах однієї мови, а також з'ясування зв'язків форм і слів різних мов. Дисертацію А.О. Білецький захистив 1953 року в Москві в Інституті мовознавства АН СРСР. Примітно, що його опонентами на захисті були видатні фахівці в галузі порівняльно-історичного мовознавства академік Л.А. Булаховський, проф. А.В. Десницька та відомий класик, спеціаліст з античного мово- і літературознавства Й.М. Тронський. Цікаво, що на сторінках своєї монографії А.О. Білецький гостро дискутував з приводу грецьких етимологій з Агнією Василівною Десницькою. У багатьох випадках він запропонував власні етимології грецьких слів, що були прийняті потім в етимологічних словниках, виданих у колишньому СРСР та в Греції.

Він був високим авторитетом у цій галузі мовознавства. Багатогранні етимологічні студії стали предметом вивчення А.О. Білецького на все його життя. У п'ятдесяті роки вони переросли в порівняльну лексикологію, вивчення ономастики [3] і визначення їхньої ваги для розвитку теоретичного мовознавства. У монографії **«Лексикологія і теорія мовознавства (ономастика)»** (К., 1972) А.О. Білецький на матеріалі багатьох індоєвропейських мов розглядає власні імена, назви й найменування, а також загальні назви, що, набуваючи здатності виражати функцію індивідуалізації, перетворюються на власні імена [44].

Ознайомлення з книжкою свідчить, що простота справді доступна великим майстрам. А.О. Білецький настільки вправно і глибоко аналізує матеріал, що він переконує доскіпливих науковців і зацікавлює пересічного читача. До прикладу можна згадати опис назв **алазони** чи **алізони**. В їх аналіз А.О. Білецький вплітає цитату Геродота “алазони, чи алізони, так само, калліпіди, найближчі до бористенейтів племена, були осілими, вели спосіб життя, схожий на спосіб життя скіфів (тих, що теж були осілими), сіяли пшеницю, їли пшеничний хліб, вирощували часник, сочевицю. Алазони жили десь біля Дністра, калліпіди поблизу Південного Буга, отже, десь на півдні Подільського узвишшя” [41: 45]. Розглядаючи версії про походження назви алазонів, професор доводить, що власна назва алазонів виникла із загальної. Первісно цей іменник називав базік, хвальків. Він згадує близьку аналогію — власну назву союзу північно-германських племен вандалів, яка виникла від назви загальної. Цей союз настільки прославився своїми руйнування-

ми в Північній Африці (429–534 н.е.), що слово **вандали** в європейських мовах стало назвою загальною на позначення тих, хто знищує культурні цінності [Там само].

Професора А.О. Білецького цікавили проблеми слов'янських запозичень у грецькій мові, слов'янські назви в топоніміці Греції [32] та грецизми в українській мові, зокрема в топонімах. Уперше цих тем він торкався 1953 р., коли в одній зі статей узагальнив проблеми дослідження негрецьких власних імен грецьких епіграфічних пам'яток Північного Причорномор'я [4]. 1962 року проф. А.О. Білецький готує теоретичну статтю **«Етимологічна структура основних географічних термінів»** [23] і бере участь у розробленні проекту уніфікованої передачі на письмі східнослов'янських географічних назв.

Він писав про походження назви **Дніпро** [24], про найдавніші назви **Азовського моря**, **Керчі** та **Керченської протоки** [26], етнонімію берегів Евксинського Понту античної епохи [29]. А.О. Білецького — історика мови, еллініста, філолога приваблювали власні імена Криму як свідчення давніх зв'язків з греками. Над цією проблемою він працював, починаючи з 1961 року — від часу виходу в світ статті **«Грецька топоніміка Криму»** [22], потім було опубліковано його статті про гідронімію Криму [34; 35]. Упродовж останніх років життя учений підготував книжку **«Топоніміка Криму»**, в якій узагальнив наслідки своїх тривалих пошуків і наукових знахідок у цій галузі мовознавства. Грошей на видання книжки в Україні не знайшлося. Учений переклав її новогрецькою і передав до Греції. На жаль, її й досі не опубліковано.

Його праці з цієї тематики важливі не тільки для філологів, а й для істориків, етнографів, культурологів, оскільки вони допомагають повніше висвітлити історію контактів між народами. Учений проаналізував чимало слов'янізмів у грецькій ономастиці, що показові для географічних номенклатурних термінів на зразок *βάλτος* болото, *λόγγος* (пор. луг). Вони засвідчують найдавніший стан фонетики слов'янської мови, «коли ще не було виразного протистояння трьох основних підгруп» (на східно-, західно-, південнослов'янську підгрупи). Ці назви трапляються в складних назвах гір, водних просторів, сіл у Македонії, Янніці, Мессинії, на Пелопоннесі, тобто на півночі середньої Греції, її островах: *Μεσολόγγι*, *Ζάλογγο*, *Ζαγόρα*, *Γορίτσα*, *Γούρα*, *Βυστρίτσα*, *Βαλτοχώρι*, *Ξεροβάλτος*. На острові Лесбос знаходимо село — *Μόρια*, що нагадує слов'янське *more*, в епархії Фів — село *Τοπόλια* та *Καμενίτσα* [32: 16]. Проф. А.О. Білецький пише про те, що «найбільшу кількість топонімів ми могли б знайти на карті середньовічної Греції від VI–VII і до XV ст. н.е.». Не можна не погодитися з висновком ученого «Ми не схильні беззастережно підтримувати горезвісну теорію Я. Фалльмерайера про остаточну слов'янізацію Греції середніх віків, проте, спираючись на топонімічні факти, не можна применшувати роль слов'янського фактора в історії Греції часів візантійської імперії та турецького панування» [32: 24].



Згадані праці А.О. Білецького стосуються історичного мовознавства, однак учений приділяв велику увагу такій сучасній науці, як лінгвосеміотика. Його семіотична концепція складалася поступово. Починаючи з сімдесятих років і до 1981 року включно вчений друкує в збірнику **«Структурна і математична лінгвістика»** Київського державного університету ім. Тараса Шевченка серію статей, в яких викладає свої думки про систему і несистему в природній мові, знаки-інтеграли та диференціали в системі, природну мову і знакові системи, відношення між компонентами мови, семантичні кореляції в лексиці, інформацію та семіозис. Згодом він підготував монографію **«Лінгвістична семіотика»**, яку, на жаль, не було надруковано. 2000 року за публікаціями професора А.О. Білецького дослідниця з Волинського національного університету імені Лесі Українки І.А. Колтуцька захистила кандидатську дисертацію на тему **«Лінгвосеміотична концепція А.О. Білецького»** [60]. Її науковим керівником був учень А.О. Білецького С.В. Семчинський. У цій праці зроблено аргументований висновок про А.О. Білецького як одного з засновників семіотичного напрямку в українському мовознавстві ХХ століття у контексті європейської та сучасної вітчизняної науки.

Андрій Олександрович Білецький ґрунтовно синтезував погляди на питання про мовний знак грецьких мислителів Аристотеля, Платона, а також Блаженного Августина, Г. Лейбніца, пізніше І. Канта, В. фон Гумбольдта, Е. Кассіра, розглянув внесок Г. Фреге та Р. Карнапа у розвиток ідеї про формальні властивості знаків, їхні функціональні можливості в процесі пізнання. Професор зумів поєднати в своїй семіотичній концепції думки Ф. де Сосюра про знакову природу мови та американських дослідників Ч. Пірса і Ч. Морріса. Визнаючи ідею Ф. де Сосюра про те, що знак поєднує поняття і акустичний образ, А.О. Білецький трактував знак як двобічне психічне явище, що інтерпретується не як субстанція, а як форма організації мовної системи. У семіотичній теорії А.О. Білецького ключовим стає поняття семіозису (знакової ситуації), запроваджене американським ученим Ч. Пірсом. Тому він і підкреслює суспільну природу мовного знака, бо використовують його для спілкування, бо він допомагає передати інформацію і сприймається як знак тільки в певній системі, складником якої є. Знаком А.О. Білецький вважає відношення між явищами і предметами зовнішнього світу та абстрактними ідеями і поняттями, які виникають унаслідок опрацювання зовнішньої інформації. Оригінальним у його концепції мови як знакової системи є обґрунтування її головних ознак: динамізму, анізоморфізму та анізотропності. Потенційну модель мовної системи А.О. Білецький створив для індоєвропейських мов. Можливо, вона дещо переобтяжена термінологічно, однак вона функційна і чекає подальших підтверджень. Принаймні в сучасних мовознавчих дослідженнях визнають тезу про те, що мова — це наслідок дії (ергон) і діяльність (енергія), це єдність динаміки і статичності, загальної системи та індивідуальної реалізації через мовленнєві акти, що переконливо довів А.О. Білецький.

А.О. Білецький був класиком у найкращому розумінні слова, тобто блискучим фахівцем з класичної філології. Він чудово знав латину та давньогрецьку мову, античну історію, філософію та літературу, був добре обізнаний з творчістю поетів Давнього Риму. В 1937–1940 рр. викладав латину в Харківському юридичному інституті й за сумісництвом у Харківському педагогічному інституті іноземних мов. А.О. Білецький користувався латиною як міжнародною науковою мовою і водночас міг виголосити нею доповідь. З 1946 і до 1955 р. професор завідував кафедрою класичної філології в Київському університеті імені Тараса Шевченка, згодом, з 1955, — об'єднаною кафедрою класичної філології та загального мовознавства. Багато років очолював Комісію з питань вивчення класичної філології при Міністерстві освіти СРСР, представляючи в ній Україну.

А.О. Білецький був прекрасним елліністом. Давньогрецька мова давала йому багатий матеріал для наукових досліджень. Володів він нею досконало, з діалектами, з баченням ретроспективи і перспективи розвитку, вільно читав твори Аристотеля, Платона, знав напам'ять багато текстів Гомера, Езопа, Есхіла та ін. 1993 року вийшов його повний український переклад «Історій» Геродота в 9-ти книгах з глибокими науковими коментарями [56].

Новогрецьку мову А.О. Білецький вивчив самотужки і теж вільно володів нею. 1944 року викладав цю мову в Дипломатичній школі при Міністерстві закордонних справ СРСР у Москві. 1950 року він першим у колишньому Радянському Союзі написав короткий, але дуже докладний нарис граматики новогрецької мови. Відредагував перший «Новогрецько-російський словник» А. Іоаннідіс (М., 1950). 1958 року в Київському державному університеті імені Тараса Шевченка за ініціативою А.О. Білецького започатковано вивчення новогрецької мови в межах університетів. І це теж сталося вперше. Професора А.О. Білецького та його дружину, доцента Т.М. Чернишову можна по праву назвати засновниками української неоелліністики як науки, об'єктом вивчення якої є новітня грецька література і новогрецька мова, що виникла з ранньовізантійського койне в IV ст. н.е. Вони ж читали студентам усі дисципліни з циклу неоелліністики (практичний курс мови, фонетику, граматику, лексикологію, сучасні грецькі діалекти, історію літератури). Завдяки їхнім зусиллям підготовлено кілька поколінь неоелліністів.

Сьогодні неоелліністика — розгалужена гілка українського мовознавства. З 1999 року в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка засновано кафедру елліністики, де з цієї тематики захищено вже 8 кандидатських дисертацій.

А.О. Білецький багато зробив для популяризації грецької культури в Україні та організації перекладів творів сучасних грецьких письменників українською мовою. Про багатьох грецьких письменників він написав статті. А.О. Білецький і Т.М. Чернишова сприяли ознайомленню й грецького читача з українською літературою та культурою. Під



їхнім керівництвом 1961 року було підготовлено підрядники **«Кобзаря»** Т. Шевченка грецькою мовою, якими скористалися найкращі грецькі поети-перекладачі, серед яких Яніс Рицос. 1964 року в Атенах побачив світ **«Кобзар»** Т. Шевченка з передмовою грецької письменниці Еллі Алексіу. Згодом у підручнику **«Зарубіжна література»** (Атени, 1983) вона написала розділ про нашого геніального поета. У журналах Греції та Кіпру надруковано статті про Лесю Українку та Івана Франка і переклади їхніх творів.

А.О. Білецький організував 9 експедицій викладачів, аспірантів та студентів університету, які вивчали румейський діалект греків Надазов'я та їхній фольклор. У доробку вченого статті – обґрунтування шляхів формування кримсько-румейського діалекту в Україні, опис його говірок. А.О. Білецький розробив абетку для запису текстів румейською мовою. Подружжя Білецьких багато зробило для реабілітації письменників-греків Надазов'я, для видання **«Кобзаря»** Т. Шевченка в перекладах румейською та урумською мовами.

Професора А.О. Білецького називають літературознавцем. Перша його друкована стаття **«Творчість Ф. Лопе де Вега Карпіо»** побачила світ 1935 року. У доробку Андрія Білецького численні літературознавчі розвідки про давньогрецький епос, візантійський тваринний епос, мітологію, а також про українсько-грецькі літературні зв'язки. Учений уклав антологію античної поезії **«Золоте руно»** (К., 1980). Він автор, укладач і редактор **«Словника античної міфології»** (К., 1985), перекладач творів Гомера, Есхіла, Архілоха, Езопа, Вергілія, Горація та інших авторів, що надруковані в **«Антології античної літератури»** (К., 1938; К., 1968). Професор писав статті про римських та грецьких письменників і авторів сучасної новогрецької літератури – Н. Казандзакіса, С. Міривіліса, Й. Сефериса, Я. Рицоса.

Коли до цього додамо численні українські переклади з Жюль Верна, Вальтера Скотта, Ромена Роллана, які вперше зробив А.О. Білецький, працюючи в 1934–1935 рр. у Харківському видавництві дитячої літератури, то переконаємося, що він був глибоким дослідником античних старожитностей, західноєвропейських та новогрецької літератур і вправним перекладачем.

А.О. Білецький працював не тільки в галузі мовознавства. Він – відомий спеціаліст з грецької епіграфіки та палеографії. У 50-ті роки ХХ ст. він брав участь у розкопках Ольвії, де було знайдено чимало лапідарних грецьких написів, які датувалися VI–III століттями до н.е. Багато з них він дешифрував і описав власноруч. Великі заслуги його й у створенні та в описі й поясненні Корпусу ольвійських лапідарних написів. Збірник **«Надписи Ольвіи»** (Л., 1968), в якому представлено 180 лапідарних написів, підготували ленінградські вчені Й.Б. Брашинський, О.Г. Кастанаян, Т.М. Кніпович, О.І. Леві разом з А.О. Білецьким. І це тому, що їх досліджено в широкому історико-культурному контексті. Саме тут А.О. Білецькому знадобилися глибокі знання античної історії та культури, а також уроки малювання у Михайла Ша-

ронова, графіки в юнацькі роки — у Євгена Святського, його захоплення скульптурою, давньогрецькою мовою. За свідченням фахівців, він міг охопити напис у цілому як складник скульптури, зображення, історичного контексту, як частину давнього тексту. Доктор історичних наук А.С. Русяєва, яка і сама багато працювала над такими написами, пише: “І до сьогодні «Надписи в Ольвії» становлять одне з найцінніших джерел з античної історії не лише цього міста, а й інших полісів Причорномор’я та Середземномор’я” [61: 15–20].

А.О. Білецький постійно цікавився новітніми археологічними відкриттями. Упродовж життя він неодноразово звертався до ольвійських написів, друкував численні статті в наукових виданнях, перевидав 20 написів з Ольвії, ті, що зберігалися в Києві, уточнивши і поглибивши їх прочитання. 1994 року, за рік до смерті, професор разом із Н.А. Лейпунською опублікував тези, подані на міжнародну наукову конференцію «**Нове графіті з Ольвії**» [57: 16–17]. На жаль, доповіді він не зміг виголосити.

Якщо згадати ще доробок А.О. Білецького в дослідженні написів Софії Київської, його розділ у виданні В.М. Лазарева «**Мозаики Софии Киевской**» (М., 1961), стає зрозумілим, що здобутки професора і в цій галузі знання вагомі та непересічні. Вони відомі в Україні й далеко за її межами. Недаремно ж його обрали почесним членом Грецького, а також Кіпрського археологічних Товариств.

А.О. Білецький був великим працелюбом і тому багато зробив у науці і для науки та культури України. Учений невтомно дбав про популяризацію наукових знань — на лекціях, у посібниках (згадаймо його посмертне видання «**Про мову і мовознавство**» (К., 1996), а також «**Міфи Далекого Сходу**» (К., 2004).

Чи доброю до нього була доля? І так, і ні. Вона наділила його багатьма талантами, щедрою душею. Його поважали і любили, ще за життя він викликав подив і захоплення. Однак і лиха зазнав Андрій Олександрович чимало. У 1958–1959 рр. його «виховували» в університеті та в пресі — за вільні й незалежні думки, за вірність друзям, які пройшли табори і в’язниці, за те, що підтримував розумних і волелюбних, які горнулися до нього. Багато років А.О. Білецький був невізним. Численні запрошення А.О. Білецького на високі наукові форуми лежали в довгих шухлядах чиновників. Проте його знали і друкували в Україні й далеко за її межами.

Минає 100-річчя з дня народження А.О. Білецького. Його праці читають і цитують сьогодні. Вони були і будуть джерелом знань. Заплановано видання «**Вибраних творів**» А.О. Білецького, повного покажчика його праць. Отже, він і нині незмінно з нами на дорогах пізнання істини, утвердження мудрості й добропорядності в науці та в житті.

ПРАЦІ А.О. БІЛЕЦЬКОГО:

1. Описова грамати́ка як окрема лінгвістична дисципліна // Наукові записки. — К. : Вид-во КДУ, 1947. — Т. VI. — Вип. 1. — С. 71–89.

2. Краткий очерк грамматики новогреческого языка // Новогреческо-русский словарь / Сост. А.А. Иоаннидис. — М.: ГИИНС, 1950. — С. 751–848.
3. Принципы этимологических исследований (на материале греческого языка). — К.: Изд-во КГУ, 1950. — 267 с.
4. Проблема изучения негреческих собственных имен греческих эпиграфических памятников Северного Причерноморья // IX научная сессия. Секция филологии. Тезисы докладов. — К.: Изд-во КГУ, 1952. — С. 24–27.
5. До питання порівняльно-історичної граматики індоєвропейських мов // Мовознавство. — 1952. — Т.Х. — С. 147–150.
6. Дієслівна система говорів сіл Кременівка (Чердаклі) та Куйбишево (Малоянісоль) // Вісник КДУ. Серія філології та журналістики. — К.: Вид-во КДУ. — 1953. — № 2. — С. 125–127.
7. Лексическая ассимиляция как один из законов развития языка // X научная сессия. Секция филологии. Тезисы докладов. — К.: Изд-во КГУ, 1953. — С. 3–5.
8. О курсах общего языкознания в государственных университетах // Вопр. языкознания. — 1953. — № 5. — С. 70–78.
9. Проблема мови скіфів // Мовознавство. — 1953. — Т. XI. — С. 71–86.
10. Этимологическая структура слова // XI наукова сесія КДУ. Секція філології. Тези. — К., 1954. — С. 25–31.
11. Греческая надпись на базе статуи из Ольвии // Вестник древней истории. — 1955. — №2. — С. 180–191.
12. Задачи дальнейшего сравнительно-исторического изучения языков // Вопр. языкознания. — 1955. — № 2. — С. 3–27.
13. Лексикология — ее содержание, задачи, основные термины и методы исследования // XII наукова сесія КДУ. Секція філології. Тези. — К., 1955. — С. 11–18.
14. Об интернационализмах // Філологічний збірник Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка. — К.: Вид-во КДУ, 1955. — №8. — С. 59–80.
15. Восстановление древнейшего состояния именной флексии индоевропейских языков // XIII наукова сесія КДУ. Секція філології. Тези. — К., 1956. — С. 15–19.
16. Надпись Полимеда из Ольвии // Вестник древней истории. — 1956. — С. 137–141.
17. Проблема мовного субстрату і «догрецьке мовознавство» // XIII наукова сесія. Секція філології. Тези доповідей. — К.: Вид-во КДУ, 1956. — С. 9–12.
18. Лексична контамінація (на матеріалі новогрецької лексики) // Науковий щорічник за 1956 рік. — К.: Вид-во КДУ, 1957. — С. 239–240.
19. Про власні імена з ольвійських написів // Археологія. — К., 1957. — Т. XI. — С. 21–34.
20. Из заметок по древнегреческой филологии // Исследования в чест на акад. Д. Дечев. — София: БАН., 1958. — С. 57–61.
21. Про співставне дослідження словотвору різних мов // Науковий щорічник за 1957 рік. — К.: Вид-во КДУ, 1958. — С. 152–154.
22. Греческая топонимика Крыма // Тезисы Второй Всесоюз. конф. по вопросам классической филологии. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1961. — С. 14–16.
23. Греческие надписи на мозаиках Софии Киевской // В.Н. Лазарев. Мозаики Софии Киевской. — К., 1961. — С. 3–27.
24. Борістенес-Данапріс-Дніпро (з гідроніміки України) // Питання топоніміки та ономастики. — К.: Вид-во АН УРСР, 1962. — С. 54–61.
25. Знаковая теория языка // Теоретические проблемы современного советского языкознания. — М.: Наука, 1964. — С. 38–46.
26. О древнейших названиях Азовского моря, Керчи и Керченского пролива // Третье годичное собрание Одесского археологического общества. Крым —1963. Тези. — Одеса, 1964. — С. 21–24.
27. Основные линии развития фонематических систем индоевропейских языков и проблема реконструкции доисторических систем // Проблемы сравнительной грамматики индоевропейских языков. Научная сессия МГУ. — М.: Изд-во МГУ, 1964. — С. 9–12.
28. Результаты двуязычия в говорах румейского (крымско-греческого языка на Украине (тюркизмы румейского языка) // Межвуз. лингвоконф. «Актуальные вопросы

- современного языкознания и лингвистическое наследие Е.Д. Поливанова». — Самарканд : Изд-во Самарканд. ун-та, 1964. — С. 187–201.
29. Этнонимия берегов Эвксинского Понта античной эпохи и проблемы ее изучения // Тезисы докл. на Междунар. конф. по изучению проблем античности. — Л., 1964. — С. 17–19.
  30. Глаголы существования и становления в новогреческом языке // *Slavica*. Дебрецен, 1966. — Т. VI. — С. 31–34.
  31. Основи етимологічних досліджень ономастичного матеріалу // Ономастика. — К., 1966. — С. 3–15.
  32. Слов'янська топонімія Греції // Повідомлення української ономастичної комісії. — К.: Наук. думка, 1966. — Вип. 1. — С. 13–24.
  33. Генеза та етимологія // Проблемы языкознания: Доповіді радянських учених на X Міжнародному конгресі лінгвістів. — М., 1967. — С. 251–255.
  34. Греческие элементы в географических названиях Крыма // Проблемы славянских этимологических исследований в связи с общей проблематикой современной этимологии. — М., 1967. — С. 36–37.
  35. Етимологічна структура основних географічних термінів // Друга республ. ономастична нарада. Тези. Київ — 1962 // Повідомлення Української ономастичної комісії (бібліографічний покажчик). — К., 1968. — Вип. 5. — С. 204–206.
  36. Греческие элементы в топонимике Крыма // Этимология. — М., 1968. — С. 201–214.
  37. Надписи Ольвии. 1917–1965. / Сост.: И.Б. Брашинский, О.Г. Катанаян, Т.М. Книпович, О.И. Леви, А.А. Белецкий. — А.О. Білецькому належать дешифрування написів № 8, 14, 41, 46, 50, 53, 68–71, 92, 99, 113, 150, 164, 168, 169, 172–176, 179–183, разом із проф. Т.М. Книпович №167. — Л.: Наука, 1968.
  38. Новые посвященные надписи из Ольвии // Античная история и культура Средиземноморья и Причерноморья. — Л., 1968. — С. 17–20.
  39. Проект унікальної передачі на письмі східнослов'янських географічних назв // Друга республ. ономастична нарада. Тези. К., 1962 // Повідомлення Української ономастичної комісії (бібліографічний покажчик). — К., 1968. — Вип. 5. — С. 206–208.
  40. Благосклонно внемлющий герой в Ольвии // Вестник древней истории — 1969. — №1. — 155–161.
  41. *Белецкий А.А., Яковенко Е.В.* Новые эпиграфические находки в скифских курганах Керченского полуострова // Вестник древней истории. — 1969. — № 3. — С. 153–160.
  42. Из наблюдений над морской лексикой венгерского языка // *Philologia*. — Дебрецен, 1970. — Т. X. — С. 109–113.
  43. Синтаксема — інваріант синтаксичної системи // Мовознавство. — 1971. — № 5. — С. 13–20.
  44. Лексикология и теория языкознания (ономастика). — К.: Изд-во КГУ, 1972. — 209 с.
  45. Семантические корреляции (опыт суммарного обзора на материале лексики современного русского языка) // Математическая лингвистика. — К., 1973. — № 1. — С. 5–13.
  46. Система и несистема в естественном языке // Структурная и математическая лингвистика. — К., 1974. — № 2. — С. 20–31.
  47. Греческие надписи из Ольвии из раскопок 1950–1967, хранящиеся в Киеве // *Ольвия*. — К., 1975. — С. 92–117.
  48. Интегралы и дифференциалы в языковой системе // Структурная и математическая лингвистика. — К., 1975. — № 3. — С. 17–21.
  49. Отношение компонентов языка // Структурная и математическая лингвистика. — К., 1978. — № 6. — С. 3–9.
  50. Семиотический аспект языковой системы // Структурная и математическая лингвистика. — К., 1979. — № 7. — С. 11–18.
  51. Информация и семиозис // Структурная и математическая лингвистика. — К., 1980. — № 8. — С. 3–8.
  52. Слова східного походження в західних мовах // Мовознавство. — 1981. — № 5. — С. 47–51.

Шляхи пізнання істини у філології (до 100-річчя А.О. Білецького)

53. *Белецкий А.А., Никитина Ф.А.* О некоторых вопросах теоретического и прикладного языкознания // Структурная и математическая лингвистика. — К., 1981. — № 9. — С. 3–6.
54. *Белецкий А.А., Русяева А.С.* Граффити магического содержания из Ольвии // Северное Причерноморье. — К., 1984. — С. 52–55.
55. Проблема греческого языка византийской эпохи // Античная культура и современная наука. — М., Наука, 1985. — С. 189–193.
56. *Геродот.* Історії: в 9-ти кн. / Перекл., передм. та приміт. А.О. Білецького. — К.: Наук. думка, 1993. — 575 с.
57. *Белецкий А.А., Лейтунская Н.А.* Новое граффити из Ольвии // Ольвия–200. Тезисы докладов международной конференции. — Николаев, 1994. — С. 16–17.
58. Про мову і мовознавство. — К.: АртЕК, 1996. — 224 с.
59. Міфи Далекого Сходу. — К.: Основи, 2004. — 218 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ А.О. БІЛЕЦЬКОГО.  
СПОГАДИ ПРО РОДИНУ БІЛЕЦЬКИХ.

60. *Колтуцька І.А.* Лінгвосеміотична концепція А.О. Білецького: Автореф. дис. ...канд. філол. наук. — К., 2000. — 20 с.
61. *Русяєва Г.* Андрій Білецький як дослідник грецької епіграфіки // Записки історико-філологічного Товариства Андрія Білецького — К., 1997. — Вип. I. — С. 15–20.
62. *Русяєва М.* Платон Олександрович Білецький // Записки історико-філологічного Товариства Андрія Білецького. — К., 1998. — Вип. II. — С. 181–185.
63. Про Олександра Білецького: Спогади, статті. — К.: Наук. думка, 1984. — 303 с.

*Nina Klymenko (Kyiv)*

WAYS KNOWLEDGE OF THE TRUTH IN PHILOLOGY  
(to 100 anniversary of A. Biletsky)